

שמעתא למיקתא

האם יוצאים ידי חובת שמחת יו"ט ע"י תלמוד תורה

א. מצות שמחה ביום טוב. ב. בזמן הזה. ג. שמחות יוצאים על ידיה יד"ח. ד. על ידי תלמוד תורה. ה. על ידי בשר ויין. ו. שאר דברים שהם בכלל המצוה. ז. מנהג לאכול מאכלי חלב בשבועה.

א. מצות שמחה ביום טוב

איתא בפסחים (קט.) ת"ר חייב אדם לשמח את ביתו בחג שנאמר ושמחת בחגך כמה משמחן ביין ר' יהודה אומר אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן אמר רב יוסף בבבלי בבבלי בצעונין בארץ ישראל בכלי פשתן המגוהצין ושם אמר בזמן שביית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם וכו', ע"כ. וכן פסק השו"ע (סי' תקט"ט סעי' א) דחייב אדם להיות שמח וטוב לב ביום טוב, הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו, כיצד משמחן, הקטנים נותן להם קליות ואגוזים והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו, וחייב להאכיל לגר ליתום ולאמנה עם שאר עניים. ועיי"ש (שם סעי' א) בגדי יום טוב יהיו יותר טובים משל שבת. וביאר המ"ב (סי' יב) משום דחייב בשמחה וזהו ג"כ בכלל שמחה. ועי' בזה להלן.

וכת' בשא"ג (החדושת סי' סו) ובברכ"י (א"י"ח סי' תקט"ט אות ה) דנשים חייבות לשמח ברגל כאנשים, וכן מבואר בחינוך (מצוה תפח), ועוד, ועי' ברע"א (השטות סי' יא) בשם הראב"ד. ועיי"ש שמי"מ אין חייבות לאכול פת ביו"ט ע"כ אם שכחו יעו"י אין חוזרות. וכן פסקו השבט הלוי (ח"י סי' יח) והגר"ש זצ"ל (מבכשי תורה יו"ט עמי רמא) דלא כהפ"ש (סי' קפ"ח סי' ד) וס"ל שצריכות לחזור.

ב. בחולו של מועד

ועי' במ"ב (סי' תקט"ט סי' טו) ובביאור הלכה (סי' תקמ"ב סעי' ב ד"ה ע"י פועל וסי' תקל"ט סעי' ד ד"ה ויוצא יתה) דשמחת החג קאי גם על חוה"מ כדאיתא ברמב"ם (ח"י פי"ו ה"יז). ועי' בזה בשפת אמת (יומא ג. על תוס' ד"ה צריד'), בערוך לנר (סוכה מ. ד"ה במתני') ובמנ"ח (מצוה תפד אות ד).

ב. בזמן הזה

ובזה"ש דבעוה"ר אין המקדש קיים ולכא בשר שלמים, ס"ל לתוס' (מו"ק יד: ד"ה עשה) שמצות שמחה אינה אלא מדרבנן [ועי' בתוס' (פסחים קט. ד"ה במה משמח), בב"ח (סי' תקט"ט) ובער"ל (מב: על רש"י באה"ד שטא)].

אולם הרמב"ם (מצוה נד) והחינוך (מצוה תפח) נקטו דאף האידינא איכא מצות שמחה מה"ת. וכן דעת הריטב"א (סוכה מב: ד"ה ההלל) והר"ן (שם כא.) בר"י ד"ה והשמחה. וכן הכרעת השא"ג (סי' סה), הברכ"י (סי' תקט"ט אות ד), הנשמת אדם (כלל סח אות יט) והמ"ב (שם סי' טו). ומי"מ ליל ראשון על יו"ט כתב השא"ג (סי' סה) אינו אלא מדרבנן וכן פסקו הברכ"י (שם אות ה), החת"ס (א"ה"ע סי' קכב ד"ה אלא שטעם), וכן נר' מהשער הציון (סי' תקמו סי' טו). דלא כהמ"א (סי' תקמו סי' ד) הובא בשער"ת (סי' תקט"ט אות ב). ועי' באבנ"ז (סי' תכג אות ט), בעמק ברכה (שמחת יו"ט אות א) בשם הגר"ח, באור לציון (ח"י פי"ח אות יא בהגה ד"ה עכ"פ) ובמשנה הלכות (ח"י ג סי' רט).

ג. שמחות יוצאים על ידיה יד"ח

והנה לדעת הרמב"ם "בספר המצות" (מצוה נד), מצוה זו כוללת כל מיני שמחה, ומזה לאכול בשר בימים טובים ולשתות יין וללבוש בגדים חדשים ולחלק פירות ומיני מתיקה לקטנים ולנשים. ומה שיתחייב מהם יותר שתיית היין לבד כי הוא יותר מיוחד בשמחה, ע"כ. וכן דעת החינוך (מצוה תפח), הריטב"א (סוכה מב: ד"ה ההלל) והר"ן (שם כא. בר"י). וכן פסקו השא"ג (סי' סה) והברכ"י (סי' תקט"ט אות ד) דלא בעינן לאכול יין ובשר אלא למצוה מן המובחר, אבל לעולם יוצאים ידי"ח מצוה זו בכל מיני שמחות שיכולת בידו לשמח, ולא דמי לשאר מצות ששויין בכל אלא אלא כל אפי עשרו ולפי יכולתו, אבל בזמן המקדש היה יכול להקריב שלמים היה חייב בנוסף לשאר שמחות, ע"כ. וכן נקט בכה"ח (סי' תקמ"ט סי' ח-כ) ובמנ"ח (מצוה תפח אות ב) דעת הרמב"ם והחינוך הנ"ל.

ויש לעיין לפי דעה זו (דקיום מצוה זו היא ע"י כל מיני שמחה) האם סגי בשמחה רוחנית או בעינן דוקא שמחת הגוף ונפ"מ לצאת ידי"ח מצוה זו ע"י ת"ת דהרי כבר כתוב (תהילים יט, ט) "פיקודי ה' ישרים משמחי לב", דעי' ערכין (א.) שמבואר דפסי' הנ"ל קאי על ת"ת. ועי' עוד בט"ז (ח"י סי' רכ"א סי' מג) שנקט שמי שאסר ספרו בנדר על חבירו אסור להשתמש בו, דאע"פ דמצות לאו ליהנות ניתנו מ"מ ודאי התורה משמחת על שהרי אסור ללמוד בימי אבלו א"כ לא דמיא האי מצוה לשאר מצות דאמרין לאו ליהנות ניתנו, אלא בזה נמשך הנאה לאדם. והביאו בטובות (סי' ע"ב סי' יז), אולם המשא"ב (שם סי' יז) כת' שהר"ן (נדרים לו.) חולק על חידושו של הט"ז. וכן מבואר במל"מ (מו"ל פי"ה ה"י) וכן נר' מהש"ך (סי' רכ"א סי' טט), ובמנ"ח (שם).

ד. על ידי תלמוד תורה

ולכאורה יש להוכיח בהרמב"ן (שרש א אות ז) שאף שמחה "רוחנית" בכלל מצוה זו, שהרי נקט דחובת הלל ברגלים מה"ת דהיא בכלל השמחה בשמחת יו"ט ביום שמחתכם ובמועדיכם כו' ונתקעתם בחצוצרות כי עיקר השירה בפה, ע"כ.

וה"מ בשא"ג (סי' סט) כדברינו, דע"י מצות ת"ת מקיימים מצוה זו דדברי תורה משמחים וגורמים לשמחת הלב וחייב אדם לעסוק בדברי תורה ביום טוב כדאמרין בפסחים (טו.), ומי"מ הני מילי לאנשים שחייבין בת"ת הוא דשמחה לאיש במענה פיו של ת"ת, דיש לו שמחה במה שעוסק בתורה ומקיים מצות המקום במצוה החביבה ושקולה לפני המקום כנגד כל המצות, אבל נשים שאינן חייבות בת"ת אין להן בהן משום שמחה כלל, ע"כ. [ועיי"ש אך שביאר הסוגיא דפסחים שם, ועי' בשו"ח (ח"ה דברי חכמים סי' פד עמ' 410) בשם בעל הבנין שלמה שתמה על השא"ג שכת' דע"י תורה מקיימים מצות שמחה, אך דייקו שר"א ס"ל כולו לה' שעוסק כל היום בתורה. ולענין שיעור השמחה, עי' בשא"ג (שם) שאם דסגי אם משמח עצמו בהן אפי' זמן מועט, ועי' עוד בעמק ברכה (שמחת יו"ט אות ב) שכת' שצריכים להגיע לשמחת השירה שהיא כוללת שמחה וטוב לב].

וכן בבנין שלמה (ח"א סי' מז ד"ה ואם יש מקום) הוכיח מדברי הרמב"ן הנ"ל שביו"ט לא בעינן דוקא הנאת הגוף, ועיקר המצוה היא ביין דאיכא שמחה גם לנפש דנכנס יין יוצא סוד, ועי"כ ע"י שמחת קיום א' מתרי"ג המצות מקיימים נמי מצוה זו. ועי' בתורת חיים (חולין כו: ד"ה כתבתי זאת).

ה. על ידי בשר ויין

אולם כל זה אם נאמר דע"י כל מיני שמחה יוצאים ידי חובת מצוה זו, אלא דענין ברמב"ם "ביד החזקה" (ח"י פי"ו ה"יח) שכתב דחייב אדם להיות בהן שמח הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו, כיצד הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות, והנשים קונה להן בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונו, והאנשים אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין. משמע מפשט דבריו דלגברים איכא חיוב ביין ובשר דוקא (אולם הרמב"ם הנ"ל נקט שאף להרמב"ם הנ"ל יוצאים ע"י כל מיני שמחות).

אלא דלכאורה צ"ע דהרי בפסחים (קט.) מבואר דבזמן הזה אין שמחה אלא "ביין" ומשמע דביין בלא בשר סגי. וכבר הקשה כן בב"י (סי' תקט"ט ד"ה ובמ"ש רבינו). והב"ח (שם) יצא ליישב דעכשיו שאין בית המקדש קיים אין עיקר שמחה אלא ביין כדכתב קרא ויין ישמח לבב אנוש, אבל בשר אינו עיקר שמחה דלא אשכחן קרא דכתיב ביה שמחה בבשר שאינו של שלמים [ועי' ביש"ש (פ"ב סי' ה) ובדרישה (סו.)]. וכ"כ הביאור הלכה (שם סעי' ב ד"ה כיצד) ע"פ הבי"ח הנ"ל, בזה"ל: דאין יוצאין ידי חובת שמחה אלא ביין אבל בשר אין חובה לאכול עכשיו כיון שאין לנו בשר שלמים ומי"מ מצוה יש גם באכילת בשר כיון שנאמר בו שמחה. ועי' עוד בזה ביש"ש (ביצה פ"ב סי' ה), בכפות תמרים (סוכה מב: ד"ה ההלל), בערוך לנר (סוכה מב: על רש"י בא"ד שטא) ובתורה תמימה (דברים פט"ז פ"ד י"א אות ט).

מבואר דרק ע"י יין יוצאין ידי חובת שמחה אלא שהבשר נמי בכלל המצוה ויש בה קיום מצוה. וכן במגילת אסתר (שרש א) השיב על הרמב"ן הנ"ל דלא נתייבבו בשל מיני שמחות שבעולם שא"כ יהיו נושאים נשים במועד וממורש אמרין במי"מ אין נושאים נשים במועד לפי שאין מערבין שמחה בשמחה ע"כ. ובשא"ג (סי' סט) דחה דבריו, עיי"ש.

וכן נקט המ"א (סי' תקט"ט סי' ג-ג) אף בדעת השו"ע דלצאת ידי חובת שמחה בעינן יין דוקא ובשר בכלל המצוה [ועי' בושב הכהן (סי' צו) ובקנה בשם (ח"א סי' לא)].

[ודעת הגר"ש זצ"ל (מבכשי תורה ח"י עמי רעג) שיעור השתיה הוא רביעית. אבל דעת הגר"ק שליט"א (חוט שני יו"ט פכ"ב עמי אות ב) דאף בפחות מרביעית סגי. ועי' בתשובות והנהגות (ח"ה סי' קג). ומח' זו קיימת אף לענין אכילה, אם צריכה כזית או אפילו בפחות מכן סגי. ומסתמת הפוסקים משמע ע"י הגר"ש זצ"ל. ועי' ברבבות אפרים (ח"א סי' ש) בשם בעל האג"מ דצריך כזית בשר. ולענין שתיית מין ענבים (במקום ין), דעת הגר"ש שליט"א (שבת יצחק פסח פי"א אות ד) דלא כחנ"ל. ושיעור השתיה דעת הגר"ש שליט"א (מבכשי תורה ח"י עמי רעג) שהוא כדי רביעית, ודעת הגר"ק שליט"א (חוט שני יו"ט פכ"ב עמי אות ב) דאף בפחות מכשיעור סגי, ועי' עוד בתשובות והנהגות (ח"ה סי' קג). ולענין אכילת בשר עי' בחי"י (סי' קעח) דבעינן בשר בקר דוקא, ועי' בזה במהר"ש"ם (ח"י סי' פח), בשבט הלוי (ח"י סי' יח) וברבבות אפרים (ח"א סי' ש) בשם הגר"מ זצ"ל].

ו. שאר דברים שהם בכלל המצוה
אלא דלאו דוקא בשר בכלל השמחה אלא אף שאר דברים המשמחים בכלל, כדמוכח מהמ"א (סי' תקל"ג סי' ח) דכתב שאם נהגו שלא לצוד דגים רשאי לחזור ממנהגם מפני שממעטים משמחת יו"ט, ע"כ. והביאו להלכה המ"ב (שם סי' כג). וכן הלבוש (שם אות א) כתב דבגדי יום טוב יהיו יותר טובים משל שבת, דבגדים אף שמחה וחייבים בשמחת יום טוב יותר מבשבת. וכן מבואר במ"א (סי' תקט"ט סי' ד) וסי' תקל"ג סי' א), ועי' במ"ב (סי' תקל"ג סי' א).

[המשך בעמוד הבא.]

עבודת המועדים חג השבועות וההכנה אליו

כת' בספר החינוך (מצוה שו) "ונצטינו למנות ממחרת יו"ט ראשון של פסח עד יום נתינת התורה, להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד בלבנו, כעבד ישאף צל וימנה תמיד מתי יבוא העת הנכסף אליו שיצא לחרות, כי המנין מראה באדם כי כל ישעו וכל חפצו להגיע לזמן ההוא".

הנה כבר עומדים אנו סמוך ונראה לחג השבועות יום מתן תורתנו, ואם בכל חג ומועד נצרכת הכנה רבה, על אחת כמה וכמה לחג השבועות, שכל מהותו וענינו מכח ההכנה, שהרי ההכנה הגדולה ביותר היא כל עצם מהותם של ימי ספירת העומר, וכדברי החינוך האלו, וכפי מה שיהיה בנו השוקה והרצון ליום זה, כן נזכה בו יותר ויותר. עוד ידוע מה שכת' שלכן שמו של החג הוא "שבועות" ע"ש הכנת השבועות שקדמו לו. ועכ"פ ודאי שבמיני אלו עלינו להכין עצמנו לקראת היום הנכסף הממשש ובהא.

ג' ימי הגבלה

ידועים דברי הרמח"ל שהארת המועדים מתחדשת כל שנה ושנה מחדש, ואיננה רק דבר שהיה בעשיתו, וכשם שהדברים אמורים לענין חג השבועות בעצמו, כך גם לגבי ג' ימי הגבלה שלפניו, ואף שאין לנו ממש אותם הלכות שנאמרו בשעתו, מ"מ ודאי שלענין התמדת התורה יש להתחוק ולהתגבר בכל רגע, ובשנים האחרונות נתפרסם מכת' מהמשגיח הגר"ש ורלבה (הובא בספר אגרות המשגיח הגר"ש ורלבה) "קייבלתי ממורי ורבי זצ"ל כי שלשת ימי הגבלה הם סגולה: מי שלומד בהם בהתמדה רבה, ממש בלי ביטול תורה לרגע, שזוהי סגולה להצליח לכל השנה בעליה בתורה, הוא אמר לי שזה כתוב בספרים הקדושים".

ובודאי שהתמדת הלימוד בימים אלו היא ההכנה הטובה ביותר לחג השבועות, וכמו שכת' בקונטרס בעניני חג השבועות הגר"ח קהלנשטיין (עמ' ק"ג) "ודאי יסוד ההכנה למתן תורה הוא בתורה עצמה, הדיוני עלי רובו בלימוד התורה, שהרי אך יתכן שהוא "מצפה למתן תורה" אם הוא מתבטל מן התורה, והרי ע"י ביטול התורה מראה האדם כאילו ח"ו אין התורה חשובה אצלו, וגם עיקר "ההכנה למתן תורה" שייך רק ע"י לימוד התורה שזוהי מביא לטהרה ומתקן המידות ומחזק האמונה".

שבת שלפני שבועות

בשנה זו שחל חג השבועות ביום א' בשבוע, ישנה נקודה מיוחדת משנים אחרות. ראשית, עצם מעלת השבת שלפני שבועות כבכל מועד, שהרי ידוע שכל השפעות השבוע נשפעים מכח השבת, וכמו שכת' בקונטרס בעניני חג השבועות (עמ' קט"ט) "ביותר יש להתגבר בהכנות לקראת חג השבועות ביום שבת קדש שלפני מתן תורה, שהרי שבת אינה יומא כדולא שיתא יומין מינה מתברכין, וכל השפעות השבוע נקבעים ביום השבת שלפניו, ובשפ"א במדבר כ' - בשבת שלפני שבועות צריכין להכין לקבלת התורה". ובפרט בשנה זו שיום ערב החג הוא עצמו שבת קדש. אך מלבד זאת, יש בזה מעלה מיוחדת של מעבר מקדושת השבת, לקדושת מקדושת השבת לקדושת חג השבועות, ועצם שבת זו היא ההכנה הטובה ביותר לחג השבועות, להכנס מתוך קדושת השבת ישירות אל זמן מתן תורתנו. וידוע מה שהאריכו הספרים במעלה העצומה והמיוחדת של עסק התורה ביום שבת קדש, ויה"ר שזוכה לקבל מקדושת השבת יחד עם מעלת ימי הגבלה וההכנה לחג נשגב זה.

